

УДК 7.013.004.14(045)

Обуховська Любава Василівна¹, здобувач,
старший викладач кафедри комп'ютерних
технологій дизайну і графіки,
Національний авіаційний університет, Київ, Україна
E-mail: lyubavavline@i.ua

ДО ПИТАННЯ ВИКОРИСТАННЯ У ТЕРМІНОЛОГІЇ ДИЗАЙНУ ПОНЯТТЯ «ПОЛІФУНКЦІОНАЛЬНІ МАЛІ АРХІТЕКТУРНІ ФОРМИ»

Анотація. Сьогодні роль і місце малих архітектурних форм в архітектурі та дизайні середовища помітно змінилася. Враховуючи розширення функціонального ряду і місць встановлення цих об'єктів у просторі, виникають нові аспекти щодо їх змісту. У статті здійснено спробу сформулювати нове, адаптоване до нинішнього стану у зодчестві визначення терміну «мала архітектурна форма». Сьогодні про малі архітектурні форми можна говорити як про цілком самостійні об'єкти предметного дизайну, а тому логічним буде відмітити варіативність і ускладнення їх зовнішнього вигляду. У статті розкрито специфіку поняття поліфункціональності таких форм та обґрунтовано з точки зору дизайну введення поняття «поліфункціональні малі архітектурні форми».

Ключові слова: малі архітектурні форми, поліфункціональність, функція, унікальність, доцільність.

Постановка проблеми. У наш час термін «малі архітектурні форми» є невід'ємною складовою проєктованих об'єктів середовищного дизайну. Поняття «малі архітектурні форми» (МАФ) понад століття досліджується у таких науках, як архітектура, містобудування, монументальне мистецтво, дизайн. Сьогодні змінюються тенденції у архітектурній і дизайнерській індустрії, а це, відповідно, тягне за собою і видозміну уявлення про МАФ як їх складової. На сьогодні його різні визначення лишаються або розрізненими, або неповними, або неточними. Крім того, за останній час розширився набір функцій МАФ.

Аналіз останніх досліджень. Визначенням терміну МАФ займалися: Є.А.Антонович [1], Н.Ш.Согоян [14], В.Тимофієнко [2]. У архітектурному ракурсі його розглядали А.В.Єфімов,

¹ © Обуховська Л.В.

Г.Б.Мінервін, В.Т.Шимко [7], у середовищному – Н.Ганкіна [6], В.Кучерявий [10]. Умовно дизайнерський аспект досліджував В.Свідерський [13]. Про терміни «функція» та «функціональність» замітки знаходимо у П.П.Безродного [3], Є.М.Волкова [5], А.В.Іконнікова [8], Жоржа Кюв'є [15], В.О.Курочкіна [9], Н.Ш.Соґояна [14], Великому тлумачному словнику сучасної української мови [4]. Поняття поліфункціональні МАФ досі цілеспрямовано не розглядалися.

Формулювання цілей статті. Враховуючи розширення функціонального ряду і місць встановлення МАФ у середовищі, виникають нові аспекти щодо їх змісту. Зважаючи на сучасні тенденції у архітектурній і дизайнерській індустрії, це поняття варто переглянути і запропонувати адаптоване до нинішнього стану у цих сферах.

Основна частина. Сьогодні роль і місце МАФ в архітектурі та дизайні середовища помітно змінилася. Еволюція МАФ стосується у рівному співвідношенні тематики, ідейного спрямування, образно-емоційної виразності, характеру розташування і використання, а також застосування будівельних матеріалів. Є тенденція до переходу МАФ із зовнішнього середовища у інтер'єри і навпаки (тобто створюється т.зв. «інтер'єр в екстер'єрі»), а також є тенденція до перенесення ознак з одного об'єкту, технології чи матеріалу на інший, не властивий цьому новому об'єкту.

Так як у сучасному благоустрої територій міст і ландшафтному дизайні МАФ відіграють значну роль, то сьогодні про МАФ можна говорити як про цілком самостійні об'єкти предметного дизайну, які встановлюють у певному місці, у конкретному середовищі, а не просто як складові якогось комплексу, будівлі, площі, як це було досі. У зв'язку з появою нових мегаполісів та збільшенням площі вже існуючих будівель виникає потреба у якості та доцільності проєктованих МАФ. Без МАФ не обходиться жодне міське середовище. Саме їх прерогативою лишається забезпечення важливого для сприйняття простору, що постійно змінюється, переходу з людського розміру до габаритів будівель, вулиць і площ.

Однозначного визначення даного поняття немає. Студіюючи науково-довідкові джерела, було виявлено кілька розрізнених визначень поняття «МАФ», а саме:

1) загальна назва різних за характером і призначенням типів споруд або інших об'єктів, які доповнюють і деталізують архітектурно-містобудівну та садово-паркову композицію, а також є елементами обладнання і благоустрою міського середовища (за Є.А.Антоновичем) [1];

2) штучні елементи садово-паркової композиції (за Н.Ш.Соґояном) [14];

3) споруди, обладнання та художньо-декоративні елементи зовнішнього упорядкування: павільйони, кіоски; торговельні автомати, телефонні будки; стенди, вітринні установки; сходи, огорожі, садово-паркові споруди, світильники, фонтани; обеліски, меморіальні дошки тощо (за П.П.Безродним) [3: 119; 11];

4) невеликі за об'ємом споруди, що володіють нескладними, але самостійними функціями та суттєво доповнюють архітектуру міських будівель, комплексів, парків, площ, вулиць, будучи невід'ємними елементами міського благоустрою (за В.М.Свідерським) [13];

5) загальноприйнята, але умовна назва невеликих споруд у містобудівному або садово-парковому середовищі, одні з яких пов'язані з потребами благоустрою вулиць і площ, інші є елементами декоративного убрання і збагачують композицію просторових осередків (за В.Тимофійенко) [2].

На думку автора, саме останнє визначення є найбільш наближеним до сучасного уявлення про МАФ, проте й воно все одно містить деякі невідповідності.

Дану позицію обґрунтуємо наступними тезами:

– поняття не відповідає часу.

Більшість наведених понять ще радянські, на сьогодні уже застарілі. Оскільки раніше, відіграючи у більшості випадків підпорядковуючу роль як перехідна форма до сприйняття архітектури великих споруд, ці елементи (МАФ) частіше за все мали значення архітектурного компонента, що організовує загальний ансамбль та з ним же композиційно тісно пов'язаний;

– поняття умовне.

Умовність терміну полягає саме у невизначеності фізичних розмірів, відсутності того, що вважати «малою», а що «великою» архітектурною формою. На відміну від архітектури великих форм у об'ємно-просторовому вирішенні малих форм часто переважають декоративні моменти, а нині ще й емоційна складова та посилення певної функції, а подекуди і їх цілеспрямоване поєднання;

– неповні і неточні формулювання окремо взятих визначень.

Наприклад, із вище наведених визначень МАФ –

- це невеликі споруди ... (але котедж теж невелика споруда і типологічно відноситься уже до архітектури, відповідно, слово «споруда» буде некоректним у даному формулюванні);

- це штучні елементи ... (але деякі з МАФ, а саме озеленюючі елементи, містять складову живої природи, а значить, стовідсотково МАФ не визначити штучними);

- це інші об'єкти, які доповнюють і деталізують ... (тут можна мати на увазі різні аспекти і поставити такі слова, як інженерні, комунальні, арт-об'єкти і т.д.).

Виходячи з усього вище сказаного, пропонуємо визначення, яке конкретизує поняття «МАФ» з погляду сучасного стану речей. МАФ – це невеликі об'єкти функціонального, декоративного, допоміжного чи іншого призначення, що використовуються для покращення естетичного вигляду громадських місць, міських одиниць і зелених осередків, для організації простору різних утворень.

Щодо статусу МАФ, раніше вони були невід'ємними елементами міського благоустрою чи парку або частиною архітектурного комплексу. У 10-х рр. ХХІ ст. тенденції у містобудівній сфері та опорядженні простору помітно змінюються. Сьогодні про МАФ можна говорити як про цілком самостійні об'єкти предметного дизайну, які встановлюють у певному місці, у конкретному середовищі, а не просто як складові якогось комплексу, будівлі, площі, як це було досі.

Тому до сформульованого визначення МАФ пропонується додати слово «самостійні», тобто виходить самостійні об'єкти.

Якщо пропонуване визначення зробити ще більш лаконічним, то можна отримати такий узагальнений варіант: МАФ – це малі самостійні об'єкти середовища, які ритмічно і пропорційно не пов'язані з ним, але підвищують його функціональність і естетику. Невід'ємним і основоположним фактором у створенні дизайну малих архітектурних форм як цілком самостійних об'єктів є їх особиста функція, яку вони безпосередньо вносять у те або інше середовище.

Поняття функції в науці вперше вводить і досліджує медик Жорж Кюв'є (1769-1832), який вводить класифікацію частин організму не за принципом зовнішньої схожості, а за принципом функціональної аналогії [15]. За словником архітектурних термінів [3: с. 236], функція (від лат. *functio* – виконання, діяльність) – в архітектурі та дизайні призначення приміщень, будівель, споруд або будь-яких частин, елементів. Згідно визначенню А.В.Іконнікова, функція в архітектурі – це «весь комплекс різносторонніх завдань, що вирішуються архітектурою, матеріально-технічних та інформаційних» [8]. Функціональні аспекти у різній мірі виражені в кожному творі архітектури, проте найбільш цікавими з них видаються ті зразки, де функція набула ключове значення в архітектурному рішенні. У рамках даного об'єкту дослідження функція є конкретизацією призначення малої архітектурної форми для заданого середовища, доводить доцільність існування цього об'єкта у межах свого середовища. Інакше, функція – це спосіб практичної реалізації призначення (ролі) малих архітектурних форм у цьому середовищі.

Історично сформувалися такі загальні функції МАФ: утилітарні, декоративні, змішані (утилітарно-декоративні). З часом функція того чи іншого виду малих архітектурних форм могла змінюватися у зв'язку зі зміною потреб і смаків суспільства.

Розглядаючи функцію як основний чинник існування окремих видів МАФ, можна стверджувати, що поява кожного виду з номенклатурного ряду була обумовлена своїм виключним призначенням. Прослідковуючи за їх визначеннями [1, 2, 3, 10, 13, 14] конкретні призначення, легко виокремлюються узагальнюючі типологічні ознаки – однорідні

функції, за якими можна поділити загальновідомі МАФ на різнопланові групи. А ці групи (їх виділено 12), у свою чергу, тотожні з усіма можливими функціональними властивостями МАФ [12]. Функція, виділена у контексті середовища, може слугувати критерієм для побудови класифікації МАФ, актуальної на сьогодні.

Нині зі зміною якості та швидкості життя у дизайні середовища помітно змінюється роль і вигляд МАФ. У наш час намічається лише тенденція до багатофункціональності архітектурно-дизайнерських об'єктів. Питаннями взаємодії та взаємовпливу функцій в одному об'єкті займається російський науковець Є.М.Волков [5], але у архітектурі – створенні житлових і громадських просторів на місці колишніх промислових або об'єктах транспортної інфраструктури.

Розглянемо даний аспект, транслюючи його на МАФ. Пропонуємо акцентувати увагу на поєднанні різних функцій МАФ – одному з принципів їх формування. Саме цю їх ознаку назвемо поліфункціональністю. Її унікальність полягає у тому, щоб за мінімум художніх засобів поєднати кілька функцій і не втратити лаконічності та привабливості форми, зручності та релаксаційної властивості, миловидності та завершеності образу, враховуючи сучасні тенденції в дизайні й архітектурі, новітні технології та матеріали.

Словник архітектурних термінів Н.Ш.Согояна [14, с. 343] поняття «функціональність» визначає як відповідність споруди її практичному призначенню, тобто функціональному процесу, для якого вона була створена. Професор В.О.Курочкін [9], розглядаючи середовищні, нині популярні в опорядженні вулиць і площ арт-об'єкти, що типологічно можна віднести до одного з видів МАФ, функціональністю називає їх первинне значення, підкреслене дизайн-ідеєю, які у сукупності надають середовищу функціонально-естетичного спрямування.

Щодо префіксу полі (*грец.* – багато, перша частина складних слів, що відповідає слову багато [4]), то він, у свою чергу, не обмежує кількості наявних ознак, сторін, функцій у одному предметі або явищі. У свою чергу, великий тлумачний словник сучасної української мови [4] слово

«багатофункціональний» визначає таким, що виконує декілька, багато функцій; призначений для різних цілей. Отже, поняття «поліфункціональність» у застосуванні до МАФ можна дати таке визначення: гармонійне і доцільне поєднання кількох різних за призначенням видів (при потребі й протилежно відмінних або, навпаки, подібних), а по суті функцій в одному об'єкті дизайну, який у подальшому іменується поліфункціональною малою архітектурною формою. Зазначена вище гармонійність несе у собі естетичну складову, а доцільність – практичну складову формування поліфункціональних МАФ.

Таким чином, поліфункціональна мала архітектурна форма – це цілісний, композиційно завершений об'єкт, в якому доцільно поєднано кілька різних за призначенням видів, а по суті функцій простих малих архітектурних форм з точки зору його (тобто об'єкту) конкретного місцезоташування і художнього задуму дизайнера.

Висновки. Зважаючи на сучасний стан міських просторів та внутрішні процеси в архітектурній і дизайнерській індустрії, стала явною зміна ролі МАФ у громадському довіллі. Враховуючи розширення функціонального ряду і місць встановлення МАФ у середовищі, виникли нові аспекти щодо їх змісту, відповідно щодо їх конструктиву та функціональної доцільності. Аналізуючи існуючі визначення терміну «МАФ», виявлено їх розрізненість, подекуди неточність і застарілість. На основі цього сформульовано нове, адаптоване до нинішньої ситуації в інфраструктурі міст.

Мала архітектурна форма – це малі самостійні об'єкти середовища, які ритмічно і пропорційно не пов'язані з ним, але підвищують його функціональність і естетику.

Поліфункціональна мала архітектурна форма – це цілісний, композиційно завершений об'єкт, в якому доцільно поєднано кілька різних за призначенням видів, по суті функцій простих малих архітектурних форм з точки зору визначеного місцезоташування об'єкту і художнього задуму дизайнера.

Подальші дослідження планується проводити у напрямку вивчення усіх аспектів створення поліфункціональних

малих архітектурних форм, зокрема розробити їх класифікацію, виявити нові способи їх формування і оздоблення.

Література

1. Антонович С.А. Російсько-український словник-довідник з інженерної графіки, дизайну та архітектури: Навч. посібник / С.А.Антонович, Я.В.Василишин, В.А.Шпільчак – Львів: Світ, 2001. – 240с.
2. Архітектура і монументальне мистецтво: Терміни та поняття / Академія мистецтв України. Інститут проблем сучасного мистецтва / За ред. В.Тимофієнко. – К.: Видавництво Інституту проблем сучасного мистецтва, 2002. – 472 с.
3. Безродний П.П. Архітектурні терміни: Короткий російсько-український тлумачний словник = Архитектурные термины: Краткий русско-украинский толковый словарь / П.П. Безродный; за ред. В.В.Савченка. – 2-ге вид., випр. і допов. – К.: Вища школа, 2008. – 263 с.: іл. – Рос., укр.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Голов. ред. В.Т.Бусел, редактори-лексикографи: В.Т.Бусел, М.Д.Василега-Дерибас, О.В.Дмитрієв, Г.В.Латник, Г.В.Степенко. 2-е вид. – К.: Ірпінь: ВТФ "Перун", 2005. – 1728 с.
5. Волков Е.М. Здание, функция и другая функция: замещение, трансформация, наложение [Електронний ресурс] // Архитектон: известия вузов: Материалы международной студенческой научной конференции «Актуальные проблемы архитектуры и дизайна-2009». – № 26. – 2009. – Режим доступу: http://archvuz.ru/2009_22/31
6. Ганкина Н.З. Малые архитектурные формы, элементы благоустройства и оборудования городских территорий / Н.З.Ганкина. // Краткий справочник архитектора: Ландшафтная архитектура / Под ред. И.Д.Родичкина. – К.: Будивельник, 1990. – С. 281-307.
7. Дизайн. Иллюстрированный словарь-справочник / Г.Б.Минервин, В.Т.Шимко, А.В.Ефимов и др. – М.: Архитектура-С, 2004. – 288 с.
8. Иконников А.В. Функция, форма, образ в архитектуре / А.В.Иконников. – М.: Стройиздат, 1986.
9. Курочкин В.А. Экологическая тематика в городском арт-дизайне [Електронний ресурс] // Архитектон: известия вузов. – № 42. – Июнь. – 2013. – Режим доступу: http://archvuz.ru/2013_2/16
10. Кучерявий В.П. Озеленения населенных місць: Підручник / В.П.Кучерявий. – Львів: Світ, 2005. – 456 с.: іл.
11. Малые архитектурные формы в благоустройстве населенных мест. – К.: Будівельник, 1971. – 252 с.
12. Обуховська Л. В. Поліфункціональні малі архітектурні форми: взаємозв'язок утилітарних і художніх функцій // Сучасні проблеми архітектури та містобудування: Наук.-техн. збірник / Відпов. ред. М.М.Дьомін. – К.: КНУБА, 2009. – Вип. 22. – С. 464-470.

13. *Свідерський В.М.* Малі архітектурні форми. Вид. 2-е, переробл. і доп. / В.М.Свідерський. – К.: Будівельник, 1976. – 62 с.: іл.
14. *Сокоян Н.Ш.* Иллюстрированный словарь архитектурных терминов и понятий: Учеб. пособие для ВУЗов. Издание 2-е доп. и перераб. / Н.Ш.Сокоян. – М.: Архитектура-С, 2006. – 384 с.: ил.
15. *Фуко М.* Слова и вещи. Археология гуманитарных наук / М.Фуко; пер. с фр. В. П. Визгина и Н. С. Автономовой. – СПб.: А-сад, 1994.

Аннотация

Обуховская Л.В. К вопросу использования в терминологии дизайна понятия «полифункциональные малые архитектурные формы». Сегодня роль и место малых архитектурных форм в архитектуре и дизайне среды заметно изменилась. Учитывая расширение функционального ряда и мест установления этих объектов в пространстве, возникают новые аспекты относительно их содержания. В статье сделана попытка сформулировать новое, адаптированное к нынешнему состоянию в зодчестве определение термина «малые архитектурные формы». Сегодня о малых архитектурных формах можно говорить как о полностью самостоятельных объектах предметного дизайна, а потому логично будет отметить вариативность и осложнение их внешнего вида. В статье раскрыто специфику понятия полифункциональности таких форм и обосновано с точки зрения дизайна введение понятия «полифункциональные малые архитектурные формы».

Ключевые слова: малые архитектурные формы, полифункциональность, функция, уникальность, целесообразность.

Abstract

Obukhovska L. To the question of the use in terminology of design of concept "polifunctional small architectural forms". Today a role and place of small architectural forms in architecture and design of environment changed visibly. Taking into widening of functional row and places of establishment of these objects in space, there are new aspects in their content. An attempt to formulate a new, adapted to the present state in architecture of determination of term "small architectural form" is made in this article. Today about small architectural forms it is possible to talk as about the fully independent objects of subject design, and that is why logical will be to mark variations and complication of them outside appearance. The specificity of concept "polifunctionality" of those forms is discovered and the introduction of concept "polifunctional small architectural forms" is substantiated from the point of view of design, in this article.

Keywords: small architectural forms, polifunctionality, function, unicity, expedience.

Стаття надійшла в редакцію 28.03.2017 р.